

MAŁGORZATA KITA
Uniwersytet Śląski
Katowice

Nowy podręcznik leksykologii i kultury języka dla polonistów ukraińskich: potrzebny i wartościowy

Alla Krawczuk, 2011, *Лексикологія і культура польської мови. У двох томах*,
t. 1 *Лексикологія, фразеологія, лексикографія*, s. 328; t. 2 *Культура мови*, s. 519.
Фірма «ІНКОС», Київ.

Z wielkim zainteresowaniem językoznawca polonista bierze do ręki dwutomowe (tym samym obszerne, liczące w sumie ponad 800 stron) opracowanie o charakterze podręcznikowym *Leksykologia i kultura języka polskiego*, którego autorką jest Alla Krawczuk. Ma też wielkie wobec niego oczekiwania. Będąc już po lekturze, mogę stwierdzić, że autorka im sprostała. Dostaliśmy książkę nie tylko potrzebną, ale – co ważniejsze – znakomitą, z wielką kompetencją przedstawiającą i syntetyzującą stan wiedzy z zakresu tytułowych domen lingwistyki, a ponadto także inspirującą odbiorcę do samodzielnych przemyśleń i dalszych badań.

Opublikowane w Kijowie, po polsku, ale z tytułem w języku ukraińskim (także po polsku), dzieło badaczki z lwowskiego uniwersytetu im. Iwana Franki łączy dwie perspektywy oglądu prezentowanych zagadnień: polonisty i glottodydaktyka. Takie spojrzenie dodaje podręcznikowi waloru nowatorstwa. Sprawia bowiem, że klasyczne podejście do problematyki leksykologicznej i kulturowojęzykowej jest tu zmodyfikowane poprzez podejście specjalisty, który musi sprostać podwójnym wymaganiom: prezentacji wiedzy o polszczyźnie oraz uwzględnieniu potrzeb i możliwości odbiorcy ukraińskiego.

Podwójna kompetencja autorki podręcznika pisanego z myślą o poloniście (lub laiku zainteresowanym polszczyzną i polską wiedzą lingwistyczną) i szerzej: sławicie sprawia, że klasyczne ujęcia polonistyczne zyskują tu nieco

inne oświetlenie, by czytelnik, dla którego polszczyzna nie jest językiem pierwszym i dysponujący nieco inną kompetencją niż student polski, mógł swobodnie śledzić wykład teoretyczny jej dotyczący. Zaprojektowanym bowiem prymarnym odbiorcą jest, zgodnie z zamierzeniami Ally Krawczuk, student polonistyki uniwersytetów ukraińskich, ale też podręcznik przeczyta z korzyścią dla siebie uczeń szkoły na Ukrainie z wykładowym językiem polskim. Ponadto „może on również służyć jako źródło poznania polskiej myśli językoznawczej wszystkim osobom zainteresowanym językoznawstwem i językami słowiańskimi, mogą z niego korzystać wszyscy, którzy dbają o poprawność i sprawność językową w zakresie polszczyzny” (t. 1, s. 6). Listę czytelników książki można zdecydowanie rozszerzyć poza granice Ukrainy.

Dzieło składa się z dwóch tomów, z których pierwszy dotyczy leksykologii, frazeologii i leksykografii (s. 327), drugi zaś omawia kulturę języka (s. 519). Pomysł zespolenia w jedno opracowanie działów wiedzy językoznawczej traktowanych zwykle oddzielnie okazuje się bardzo korzystny dydaktycznie i naukowo – to ważne, wszak omawiana praca stanowi podręcznik adresowany do studentów oraz uczniów szkół z polskim językiem wykładowym. Stanie się też zapewne (zasługuje bowiem na to) lekturą obowiązkową dla badaczy języka polskiego oraz dla slawistów. To także istotny głos w dyskusji teoretycznej i metodologicznej nad stanem i perspektywami (polskiej) kultury języka i leksykografii.

Czytelnik otrzymuje jednolite pod względem ujęcia teoretycznego opracowanie zogniskowane na ukazaniu ważnych problemów, pokonujące granice i bariery dyscyplinowe, wolne od ograniczeń metodologicznych nakładanych na opracowania szczegółowe, prowadzone w ramach konkretnych dziedzin. Wiedza o języku staje się tu wiedzą całościową, bez narzuconych i sztucznych podziałów.

Autorka, mając na uwadze wyznaczone dydaktycznym przeznaczeniem swojej publikacji potrzeby odbiorcy, którego należy wprowadzić w problem (zdefiniować pojęcia i terminy, zoperacjonalizować je), któremu trzeba pokazać dotychczasowe ustalenia badaczy (w porządku chronologicznym, więc i oddającym tok myślenia badaczy i rozwój myśli naukowej na dany temat), wskazać paradygmaty naukowe, w których obrębie poruszają się uczeni, staje się przewodnikiem, który prowadzi „przyjaźnie” (by użyć neosemantyzmu) czytelnika przez rozległe obszary wiedzy o polszczyźnie i językoznawstwie polonistycznym.

Zachowując zasadniczo ogląd synchroniczny współczesności, autorka wprowadza też ujęcie diachroniczne, by ukazywać zmiany, ewolucję, rozwój

w języku – w którym terażniejszość i przeszłość splatają się, są w nieustannym dialogu.

Tom pierwszy – *Leksykologia, frazeologia, leksykografia* – rozpoczynają rozważania o istocie leksykologii, o jej jednostkach, relacjach między nimi. Autorka wprowadza czytelnika w problemy semantyki leksykalnej z usytuowanym w centrum fundamentalnym pojęciem znaczenia (z osadzeniem ich w kontekstach filozoficznych i lingwistycznych). To pozwala jej następnie ukazać szczegółowo kwestie definicji i definiowania. Odbiorca śledzi gorące dyskusje wokół trudnych zagadnień semantycznych: wieloznaczności i jej relacji z homonimią, synonimii i antonimii. Dla polonisty bardzo ciekawą i przydatną w praktyce użytkownika lekturą będzie omówienie słownictwa: jego pokładów dawnych (archaizmy) i nowych (neologizmy), sposobów adopcji i adaptacji wyrazów z innych języków (wraz z kontekstami kulturowymi towarzyszącymi włączaniu w zasób polszczyzny leksyki obcej proveniencji). Nie do przecenienia jest bardzo wartościowa poznawczo część poświęcona leksyce różnych odmian polszczyzny, wraz z charakterystyką poziomu leksykalnego wybranych socjolektów (gwary studenckiej i uczniowskiej, subkultury hiphopowej, narkomanów, kibiców piłkarskich, wojska itd.) – tym ważniejsza w strukturze podręcznika, że ukazująca panoramę współczesnej polszczyzny odbiorcy, który obserwuje je z perspektywy innej niż rodowity Polak żyjący w Polsce.

Korzystnym naukowo zabiegiem jest harmonijne i płynne przejście od WYRAZU do FRAZEOLOGIZMU – w ramach leksykologii, czyli włączenie do niej frazeologii. To ważny głos w dyskusji na temat granic leksykologii, pozycji frazeologizmu w języku i frazeologii w językoznawstwie. Po zorientowaniu się czytelnika w zasadach definiowania frazeologizmu, może on prześledzić ustalenia teoretyczne dotyczące podstaw klasyfikowania związków frazeologicznych opartego na kryteriach semantycznym, formalnym i funkcjonalnym. Tak przygotowany, może w pełni świadomie korzystać ze słowników frazeologicznych (ich zestaw i charakterystykę znajdzie w końcowej partii podręcznika dotyczącej frazeologii).

Konsekwentnym zwieńczeniem tomu są kwestie leksykograficzne, w czym mieści się ukazanie istoty tej partii wiedzy językoznawczej oraz zarysowanie teorii i typologii fundamentalnego dla leksykologii gatunku, jakim jest słownik. Teorię polskiej leksykografii i jej dorobek słownikarski przedstawiono chronologicznie. Bardzo dokładnie zostało scharakteryzowane i poddane ocenie dzieło Witolda Doroszewskiego, stanowiące tak zdaniem badacza, jak i w powszechnym przekonaniu najważniejsze dokonanie dwudziesto-

wiecznej leksykografii. Dla odbiorcy spoza granic Polski ważna i przydatna jest informacja o bogatej ofercie najnowszej epoki w dziejach leksykografii polskiej.

Tom poświęcony leksykologii (ale także frazeologii i leksykografii – zgodnie z podtytułem) jest bardzo bogatą prezentacją problematyki dotyczącej SŁOWA i polonistycznej wiedzy o nim. Nie sposób w pełni pokazać wielość zagadnień, które autorka z imponującą kompetencją merytoryczną i pisarską swadą przekazuje odbiorcy. Student – po lekturze tej fascynująco zaprojektowanej podróży po polskiej leksykografii i polskiej leksyce – nie tylko zyska wiedzę o nich, ale także, dzięki głębokości i rozległości ujęcia problematyki, pasji naukowej autorki, jej talentowi dydaktycznemu niezbędnemu przy pisaniu podręcznika, powinien stać się świadomym użytkownikiem języka.

Tom drugi (*Kultura języka*) przenosi czytelnika w dziedzinę kultury języka. Ma ona w polskiej wiedzy o języku długą i, co ważniejsze, bogatą tradycję. Dysponujemy już dwoma zbiorowymi podręcznikami (Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H., 1973, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, Warszawa; Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H., 1987, *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (Słownictwo rodzime)*, Warszawa oraz Jadacka H., 2005, *Kultura języka polskiego. Fleksja, Słowotwórstwo. Składnia*, Warszawa; Markowski A., 2005, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienie leksykalne*, Warszawa i Karpowicz T., 2009, *Kultura języka polskiego. Wymowa, ortografia, interpunkcja*, Warszawa), które miały i mają znaczący wpływ na badania szczegółowe i na kształt dydaktyki uniwersyteckiej wykorzystującej w praktyce te publikacje. Stworzenie nowego podręcznika kultury języka polskiego to zadanie trudne i ambitne. Trudne także dlatego, że adresowane do studentów filologii polskiej z uniwersytetów ukraińskich, dla których język polski może być językiem obcym lub językiem znanym i obserwowanym z dystansu.

Chcę bardzo mocno zaakcentować generalia: komunikacyjne podejście autorki do kultury języka. To już nie tylko poprawność językowa (czasem utożsamiana z poprawnością na poziomie gramatycznym) łącząca się z nurtem lapsologicznym, lecz także kompetencja i sprawność użytkownika języka w komunikowaniu / komunikowaniu się.

W tomie prezentowane są zagadnienia ogólne, teoretyczne podstawy, takie jak pojmowanie kultury języka, dyskusje wokół jej traktowania (ujęcie opisowe, normatywne i terminologiczno-językoznawcze), poszerzanie zakresu tego pola wiedzy lingwistycznej o zagadnienia etyczne i estetyczne. Autorka z wielką znajomością rzeczy zapoznaje czytelnika z zagadnieniami normy

językowej, pojęciami innowacji i błędu (i ich typologii) oraz nielatwymi relacjami między nimi, przedstawia dyskusje wokół kryteriów poprawności językowej i ich hierarchii. Tak przygotowany odbiorca, znający już fundamenty wiedzy o kulturze języka, może przejść do zagadnień szczegółowych, prezentowanych w partiach (rozdz. 2.6–2.11) o ogólnym tytule *Wybrane zagadnienia poprawności* z zakresu – kolejno – fonetyki, fleksji, składni, słowotwórstwa, leksyki, stylu, frazeologii. Każdy z tych rozdziałów zawiera bardzo przydatny i ciekawy poznawczo segment zatytułowany *Tendencje rozwojowe*, odpowiednio w obrębie poszczególnych omawianych poziomów językowych. Tu szczególnie widoczne jest nastawienie na odbiorcę – czytelnika ukraińskiego, dla którego punktem odniesienia jest język ukraiński. Prezentacja zagadnień natury poprawnościowej jest sprofilowana tak, by szczególną uwagę skierować na te, które dla odbiorcy ukraińskiego mogą stanowić miejsca trudne polszczyzny (por. też Podracki J., red., 1998, *Szkiełny słownik trudności języka polskiego*, Warszawa). Tu bardzo przydatna jest wiedza konfrontatywna o obu językach – bliskich, ale przecież różnych.

Wielką zaletą podręcznika kultury języka jest szerokie włączenie w jej zakres zjawisk etykiety językowej pokazanej z uwzględnieniem jej aspektów pragmatycznych. Dynamiczne zmiany, jakie dokonały się w polskiej grzeczności na przelomie wieków, sprawiają, że prezentacja zjawisk etykietałnych dziejących się aktualnie, czasem jeszcze *in statu nascendi*, jest szczególnie przydatna i pod względem poznawczym, i z uwagi na implikacje dydaktyczne. Alla Krawczuk dogłębnie wskazuje te obszary języka grzeczności (w tym akty mowy: akty zwracania się do adresata, przechodzenie na ty, przedstawianie się i przedstawianie komuś kogoś, powitania i pożegnania, podziękowania, przeproszanie, kondolencje, życzenia, gratulacje, pozdrowienia), w których zachodzą zmiany, umieszczając je w szerokim kontekście socjologicznym i kulturowym.

Ważnym segmentem tekstowym podręcznika są partie kończące prezentacje zagadnień: *Pytania* i *Zadania*, które świadczą o znakomitym opanowaniu rzemiosła dydaktycznego przez Allę Krawczuk. Sprawdzają one stopień opanowania wiedzy podręcznikowej, ale też wychodzą poza przestrzeń opracowania, zachęcając czytelnika do lektur samodzielnych, kierując jego uwagę na zagadnienia językowe towarzyszące wskazane przez autorkę, rozszerzając perspektywę oglądu omawianych zagadnień.

Bibliografia w obu tomach – bardzo obszerna i bogata – dokumentuje doskonale przygotowanie autorki do dokonania ujęcia podręcznikowego, stanowi też znakomity przewodnik bibliograficzny orientujący odbiorcę w jego

dalszych poszukiwaniach intelektualnych z zakresu leksykologii i kultury języka.

Artykuł prasowy w „Kurierze Galicyjskim” (26.09.2011) poświęcony prezentacji podręcznika Ally Krawczuk nosi tytuł: *Na ten podręcznik warto było czekać*. Potwierdzam tę opinię: warto było czekać, ale też dodam: koniecznie trzeba go przeczytać. Choć zaprojektowanym przez autorkę odbiorcą jest polonista (student) ukraiński, książka powinna stanowić lekturę obowiązkową polonisty *tout court* i zainteresowanego polszczyzną – bez specyfikacji regionalnych, narodowościowych, specjalizacyjnych. Podręcznik jest napisany przez znakomitą specjalistkę, świetnego dydaktyka i glottodydaktyka znającego potrzeby odbiorcy, wreszcie też bardzo dobrego stylistę rozumiejącego konwencje pisarstwa naukowego i podręcznikowego, znakomicie i z wyczuciem prowadzącego wykład podręcznikowy.